

Деревянко Б.В. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти адміністративно- та господарсько-правовими методами. *Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 65–69.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ АДМІНІСТРАТИВНО- ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИМИ МЕТОДАМИ

*Деревянко Б.В.
д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права
юридичного факультету Сумського державного університету*

Питання щодо наявності надмірної кількості ВНЗ в Україні ставиться вченими, практиками, освітянами, чиновниками, суспільством вже кілька років. У 2012-2013 роках в Україні працювали близько 1300 ВНЗ, а у Франції, Великій Британії, Польщі їх кількість не доходила і до 100 одиниць. На це, а також на необхідність скорочення кількості та одночасного укрупнення українських ВНЗ нами вказувалося у кількох десятках попередніх наукових робіт. Зрозуміло, що аналогічні думки висловлювали або поділяли й інші вчені та практики, а також співробітники МОН України, КМУ, інших державних органів і громадських організацій. У необхідності проведення реформи у сфері вищої освіти сумнівів не було. Ставилося питання щодо обрання способів.

Скоріше за все, що держава у 2012-2013 роках остаточно не визначилася із методами скорочення кількості ВНЗ. З одного боку, ще у 2011 році до ВНЗ сфери МВС було застосовано адміністративні методи. Тоді розпорядженням КМУ від 27 липня 2011 року № 727-р було ліквідовано Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; Кіровоградський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ; Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ; Херсонський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ; Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ [1], а з іншого, до кінця 2013 року не було помітно жодних спроб щодо застосування адміністративних (наприклад, скорочення кількості ВНЗ за рахунок ліквідації, запровадження додаткових ліцензійних умов

Деревянко Б.В. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти адміністративно- та господарсько-правовими методами. *Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 65–69.

тощо) або господарсько-правових (стимулювання об'єднаних процесів податковими, митними, інвестиційними та іншими пільгами) заходів.

З рубежу 2013-2014 років зміна політичного курсу у країні, фактична втрата частини територій разом із частиною ВНЗ, викладачів і студентів, участь у фактичній війні активізували діяльність МОН, КМУ та самих ВНЗ до скорочення кількості ВНЗ та укрупнення тих, що залишилися.

Адміністративні методи управління господарською та іншою діяльністю у державі часто є непопулярними серед виконавців, проте дозволяють досягати результатів у максимально стислі строки. З метою витіснення з ринку якісних освітніх послуг ВНЗ, що їх не надають, держава планомірно посилює вимоги до них через зміну ліцензійних умов та посилює вимоги до викладачів через зміни критеріїв, необхідних для проходження атестації викладачами та акредитації ВНЗ. Крім цього, лише посилення вимог до претендентів на присвоєння вченого звання доцента та вченого звання професора у найближчому майбутньому зменшить кількість осіб, які отримують вчені звання, і призведе до складнощів у проходженні ліцензійних та акредитаційних процедур багатьма ВНЗ.

З іншого боку, зменшення державного фінансування вкупі із розширенням можливостей самих ВНЗ заробляти гроші, потрібні для забезпечення своєї основної діяльності, сприяє об'єднанням ВНЗ в освітні мега-комплекси навколо великих класичних університетів, більш захищених від перехилів на ринку освітніх послуг. На підтвердження сказаного можна навести приклад об'єднання Сумського державного університету та Української академії банківської справи. По суті остання ліквідується та приєднується до більшого за розмірами і можливостями університету. Цей приклад унікальний тим, що є першим в Україні, коли один ВНЗ добровільно приєднується до іншого. До цього об'єднання ВНЗ проводилося у примусовому порядку за рішенням власників майна або державних органів.

На нашу думку, такі об'єднання, ініційовані «знизу», тобто самими ВНЗ, а не державою, найближчим часом отримають широкого поширення. Світова практика вказує на можливість ефективного функціонування на конкурентному ринку освітніх послуг надвеликих освітньо-науково-виробничих комплексів, а ВНЗ, що за даними різних міжнародних рейтингів входить до 50 кращих ВНЗ держави, проте має у своєму штаті трохи більше 100 викладачів, ніколи не зможе отримати статусу

Деревянко Б.В. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти адміністративно- та господарсько-правовими методами. *Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 65–69.

«національного», не зможе отримати державне замовлення на виконання складного науково-практичного проекту тощо.

На сьогодні різноманітні рейтинги ВНЗ визначаються кількісною характеристикою якісного результату. Так, рейтинг наукової діяльності ВНЗ та наукових закладів, що проводиться Центром досліджень соціальних комунікацій за наявними у Google Scholar бібліометричними портретами вчених, залежить від кількості вчених, рейтинг Гірша яких дорівнює чи більший за 10, 20, 30 чи 40. Рейтинг ВНЗ за системою бібліографічної і реферативної бази даних Scopus залежить від кількості профілів вчених/викладачів, кількості їх наукових робіт та посилань на них у межах бази Scopus. Показники з розрахунку на одного викладача/вченого (як це робиться при визначенні імпаکت-фактору наукового журналу у базі Scopus) при визначенні рейтингу ВНЗ не визначаються і не застосовуються.

За підсумками січня 2016 року у Вебметричному рейтингу університетів світу наведені показники 293 ВНЗ та наукових установ України. Наведені у прикладі об'єднання Сумський державний університет посідає п'яте місце в Україні та 2026 у світі, Українська академія банківської справи, відповідно, 48-ме та 6425-те (для порівняння, у цьому рейтингу є лише два ВНЗ системи МВС – Харківський університет внутрішніх справ посідає 92-ге місце в Україні та 9121 у світі; Донецький юридичний інститут – 211-те місце в Україні та 15995 у світі) [2]. Сьогодні 32 % видань у базі Scopus припадає на видання з фізичних наук, 31 % – на видання з медичних наук, 20 % – на видання з наук про життя, а на видання із величезної кількості спеціальностей, що належать до соціогуманітарних наук – лише 17 %. Тому спеціалізованим гуманітарним, економічним та юридичним ВНЗ (особливо з невеликою кількістю викладачів/вчених) надто складно потрапити до складу рейтингових у виданнях Scopus ВНЗ.

На сьогодні 49 ВНЗ та наукових установ України мають власні електронні архіви (інституційні репозитарії). При визначенні рівня репозитарію того чи іншого ВНЗ у міжнародному рейтингу «The Ranking Web of World repositories» береться до уваги розмір репозитарію, кількість переглядів та скачувань, кількість файлів та кількість вчених, роботи яких представлені у репозитарії. Показники з розрахунку на одного вченого/викладача не розраховуються. А отже, невеликий за розмірами

Деревянко Б.В. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти адміністративно- та господарсько-правовими методами. *Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 65–69.

ВНЗ не зможе довго конкурувати із надвеликими вітчизняними та зарубіжними ВНЗ. Повертаючись до наведеного вище прикладу об'єднання (а точніше поглинання) Сумського державного університету та Української академії банківської справи, слід зазначити, що у наукометричному рейтингу Webometrics за підсумками січня 2016 року за названими показниками репозитарій першого посідає друге місце в Україні та 211 у світі, а другої – шосте місце в Україні та 492 у світі [3]. Скоріше за все, що об'єднаний репозитарій буде першим в Україні, тоді як у випадку необ'єднання ВНЗ та їхніх репозитаріїв репозитарій Української академії банківської справи, в якій працює близько 150 викладачів, навряд чи у найближчому майбутньому зміг би залишитися на високому шостому місці серед репозитаріїв ВНЗ України (для порівняння, передостаннє, 48-ме місце в Україні посідає електронний архів Донецького національного технічного університету, останнє – 49-те – репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а Донецький національний університет, рівно як і всі ВНЗ системи МВС взагалі не мають власного інституційного репозитарію).

Постановою КМУ від 17 лютого 2010 року № 163 «Про затвердження Положення про дослідницький університет», яка на сьогодні втратила чинність, було наведено 28 критеріїв можливості віднесення ВНЗ до дослідницького. Переважна більшість із них має кількісний характер. Усі вони являють кількісну характеристику певної науково-навчальної якості. Наведемо лише 5 критеріїв (з другого по шостий): 2. Захист не менш як 300 кандидатських дисертацій за останні п'ять років; 3. Захист не менш як 50 докторських дисертацій за останні п'ять років; 4. Видання не менш як 200 наукових монографій та підручників з грифом МОН за останні п'ять років; 5. Наявність не менш як 150 штатних докторів наук у середньому за останні п'ять років; 6. Наявність не менш як 500 штатних кандидатів наук у середньому за останні п'ять років [4]. Зрозуміло, що досягти таких кількісних показників може лише надвеликий ВНЗ, а ВНЗ, в якому працює 200 викладачів не зможе забезпечити за 5 років захист 300 кандидатських дисертацій. І хоча на сьогодні ця постанова КМУ не діє, проте вона сформулила загальний напрям сучасному розвитку ВНЗ.

Отже, викладене вказує на можливість посідання високих місць у рейтингах ВНЗ переважно класичними університетами із великою кількістю викладачів,

Деревянко Б.В. Реалізація державної політики у сфері вищої освіти адміністративно- та господарсько-правовими методами. *Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 25 березня 2016 року). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 65–69.

студентів та аспірантів, значною кількістю спеціальностей (у першу чергу у сферах фізики, хімії, медицини, технічних та природничих наук), які можуть диверсифікувати ризики за рахунок перерозподілу фінансових і матеріальних ресурсів між факультетами та іншими структурними одиницями, залучати до викладання і навчання іноземців, виборювати українські та зарубіжні гранти тощо. Розуміючи ситуацію, в Україні відбулася перша добровільна реорганізація ВНЗ шляхом приєднання до великого класичного університету. Тобто інтеграція ініціюється «знизу» на основі бажання отримати кумулятивний ефект у майбутньому, що відповідає господарсько-правовим або економічним методам регулювання господарської діяльності. Недоліком таких методів є певна повільність, значний час, потрібний для досягнення ефекту, а перевагою у порівнянні із адміністративними – зацікавленість самих суб'єктів господарювання - виконавців через їх економічний інтерес, а тому надійність дії та позитивна якість.

Література:

1. Про реорганізацію мережі вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 липня 2011 року № 727-р [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України: сайт. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/727-2011-%D1%80>
2. Webometrics ranking of world's universities // E-resource. — Access mode: <http://webometrics.info/en/Europe/Ukraine>
3. The Ranking Web of World repositories. Ukraine // E-resource. — Access mode: <http://repositories.webometrics.info/en/Europe/Ukraine%20>
4. Про затвердження Положення про дослідницький університет: постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2010 року № 163 (втратила чинність на основі постанови Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 року № 597-2014) [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України: сайт. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=163-2010-%EF.